

Власник будинку (вул. Катеринінська, нині вул. Театральна). Репресований.

Шпак Федір Антонович (1827 – після 1912) – міський гласний (1884–1888, 1894–1898). Відставний фельдфебель, православний. Отримав домашню освіту. У Вінниці жив з 1869 р. Власник кам'яного будинку (Георгіївська вул., нині вул. Володимира Антоновича)

Яворський Олександр Георгійович (?–?) – священник. Міський гласний (1903–1906, 1912–1917), член Археологічної комісії міської думи (1903–1905). Власник будинку (вул. Велика Скельна на Садах, нині вул. кн. Коріатовичів)

Яроцький Рудольф Станіславович (?–1909, Вінниця) – міський гласний (1903–1911), член Археологічної комісії (1903–1905). Власник будинку (вул. Велика Бульварна, нині вул. архітектора Артінова)

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Городовое положение: высоч. утв. 11 июня 1892 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3-е. Санкт-Петербург, 1895. Т. 12. №8708.
2. Провинциальная летопись. От наших корреспондентов // Киев. газ. 1902. 2 груд.
3. Хроника // Вінниц. газ. 1906. 5 нояб.
4. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО). Ф. Д-262. Оп.1. Спр. 134. 9 арк.
5. ДАВіО. Ф. Д-230. Оп. 1. Спр. 477. 214 арк.
6. Мельничук О. Ф. Адміністративний апарат та органи місцевого самоврядування на Поділлі у др.пол. XIX ст. Вінниця, 2001. 192 с.
7. Обзор Подольской губернии за 1902 год: прил. ко Всеподданнейшему отчету губернатора / Подол. губ. стат. ком. Каменец-Подольск, 1903. 212 с.; 13 табл.
8. Обзор Подольской губернии за 1912 год: прил. ко Всеподданнейшему отчету губернатора / Подол. губ. стат. ком. Каменец-Подольск, 1913. 175 с.; 35 табл.
9. ДАВіО, ф. Д-262, оп. 1, спр. 101. 37 арк.

Лапшин Сергій, Біляєвська Алла

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСТВА ЯК ОРГАНУ САМОВРЯДУВАННЯ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У СФЕРІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

Земська реформа 1864 р. стала продовженням реформи зі скасування кріпосного права і рішучим кроком уперед у розвитку господарських та культурних справ на місцевому рівні. Під опікою земських установ опинилися будівництво доріг, медицина, освіта, допомога хворим, бідним та постраждалим від війн тощо. Питання розвитку початкової освіти у земських діячів викликало значний інтерес незважаючи на те, що ця галузь була віднесена до необов'язкових. Активну боротьбу за поширення початкової освіти серед населення вели повітові та губернське земства Подільської губернії протягом другої половини XIX – початку XX ст. Однак практично протягом десятиліття земства вивчали існуючий стан початкової освіти, розробляли основи, на яких мало ґрунтуватися відкриття народних училищ, та здійснювали лише перші кроки у

цьому напрямку. Окрім зазначеного, цей період виділяється й законодавчо.

Метою даної статті є розкрити суть діяльності земств Подільської губернії у сфері народної освіти. Також пояснити яким чином земства боролися із не писемністю на території Поділля.

До пропонованої проблеми вже зверталися українські дослідники, зокрема Анохіна Л. [1], Вишневецький О. [2], Гузь О. [4], Вороліс М. [3], Кошолан М. [5, 6], проте у своїх публікаціях вони звертали увагу лише на окремі аспекти цієї теми.

Зважаючи на значну важливість освіти у житті кожної людини, проблема діяльності земських установ у сфері народного просвітництва зайняла чільне місце серед найважливіших тем вивчення ще дореволюційних істориків. Численні праці дослідників накопичили значний фактичний матеріал, на основі якого висвітлювали діяльність земських установ Російської імперії та окремих її регіонів у створенні шкільної мережі, характеризували їх фінансову та господарську діяльність, розглядали питання підготовки учительських кадрів, введення загального початкового навчання тощо [1].

14 червня 1864 року видано «Положення про початкові народні училища». Воно дозволяло відкривати й утримувати початкові народні школи громадським організаціям, приватним особам, але ставило ці навчальні заклади під контроль повітових і губернських училищних рад. У їх склад входили директори училищ, представники від земств, місцевої адміністрації і духовництва. Це «Положення» провадило три типи початкових шкіл, які створили Міністерство народної освіти (міністерські), земства (земські), церковно-парафіальні [1].

Згідно з «Положення про губернські й повітові земські установи» від 1 січня 1864 року земству не було дано широких прав у освітній діяльності, а дозволено «піклуватися про розвиток заходів народної освіти й переважно в господарчому напрямку й участь у завідуванні, утриманні на рахунок земства шкіл та інших навчальних закладів». «Положення про губернські й повітові земські установи» не забороняло й не регулювало діяльності земств у галузі початкової народної освіти. Земства мали право піднімати клопотання перед Міністерством народної освіти й фінансово сприяти відкриттю шкіл, або розвивати господарчу частину школи [2]. Втручатися у педагогічний процес шкіл земствам було заборонено. Держава не покладала на них роль відбудовника початкової освіти, але вийшло так, що як органи місцевого самоврядування, земства самостійно втручаються у позавизначені їм функції у цій галузі. Завдяки активній діяльності цих установ початкова освіта в Російській імперії і в Україні стає всенародною [3].

На початку своєї діяльності, в галузі початкової освіти, земство поділило функції за зразком: повітові земства брали на себе утримання учителів та забезпечення учнів підручниками й посібниками, а губернські видавали лише позики для будівництва шкільних споруд. Крім того, повітові земства підтримували переважно початкову освіту, а губернські – середню. У перші роки

земської діяльності велика роль відводилась сільським громадам, які будували й ремонтували шкільні приміщення, забезпечували опалення й обслуговували потреби школи [3].

Згідно даним огляду Подільської губернії за 1892 рік тут нараховувалося 1533 навчальних заклади, серед них: 1) три гімназії, з них дві чоловічих (Кам'янець-Подільський та Немирів Брацлавського повіту) і одна жіноча (Маріїнська у Кам'янці-Подільському); 2) реальне училище (Вінниця); 3) жіноча прогімназія (Немирів); 4) духовна семінарія (Кам'янець-Подільський); 5) шість духовних училищ, з них чотири чоловічих (Кам'янець-Подільський, Тульчин, с.Привороття Ушицького повіту, Шаргород Могилівського повіту) і два жіночих (Кам'янець-Подільський, Тульчин); 6) 13 міських двокласних училищ: 1 – в Кам'янці-Подільському, 11 – у повітових містах губернії і 1 – у місті Барі; 7) 4 сільських двокласних училища (з них: три в Брацлавському повіті і одне в Ямпільському); 8) 7 міських однокласних приходських училищ (три у Кам'янці-Подільському); 9) 241 сільських однокласних училищ; 10) 526 церковнопарафіяльних шкіл [6]; 11) 726 шкіл грамоти; 12) 4 лютеранських школи; 13) 4 державних початкових єврейських училища (з них: одне двокласне – у Вінниці і три однокласних – у Проскурові, Балті і Могилів-Подільському); 14) 14 приватних училищ (з них 10 – єврейських); 15) школа повивальних бабок (Кам'янець-Подільський); 16) двокласне залізне училище (Жмеринка Вінницького повіту) [4].

Потрібно зауважити на тому, що до середини XIX ст. основним типом початкових навчальних закладів, що функціонували на території Поділля, були церковнопарафіяльні школи, які перебували під опікою та контролем церковного відомства. У другій половині XIX ст. почали утворюватись світські початкові навчальні заклади, які почали називатися школами грамоти [6].

Внаслідок освітньої реформи 1884 року та «Правил про церковнопарафіяльні школи» школи грамоти перейшли під контроль Святішого Синоду. 4 травня 1891 року були затверджені «Правила про школи грамотності», які офіційно поклали початок розвитку народної освіти в Україні. Згідно з «Правилами» і доданого до них циркуляру, Міністерство освіти, даючи дозвіл на відкриття в населених пунктах нових шкіл грамоти, де вже функціонували школи духовного відомства, зобов'язане було погоджувати та отримувати дозвіл Єпархіальної вчительської Ради, а також враховувати місцеві умови [6]. Згідно з «Правилами про школи грамотності» (1891 р.), шкільна початкова мережа мала розширюватися не стільки за рахунок державних асигнувань на освітню галузь, скільки за рахунок «вільних селянських шкіл» і «домашніх шкіл грамотності», які фінансувалися за рахунок коштів волосних бюджетів або ж самими селянами за розподільчим характером.

Повітові структури мало переймалися проблемою забезпечення шкіл грамоти приміщеннями, тому всі витрати щодо їх спорудження брали на себе члени сільських громад. Батьки та вчителі досить часто зверталися зі скаргами до Губернської та Єпархіальної Учительської Ради, але будь-якої реакції чиновників так і не дочекалися [5].

У вересні 1907 року Подільський губернський комітет у справах земського господарства погодився надавати субсидії 312 школам грамоти, в яких на той час навчалось 6811 хлопчиків і 3500 дівчаток, за умови їх реорганізації у церковноприходські початкові школи. Позиція губернського комітету була підтримана Єпархіальною Вчительською Радою і на початку 1908 року всі 312 шкіл грамоти, що функціонували на території Подільської губернії, були перейменовані в церковноприходські школи [4].

Отже з вищезазначеного можна зробити висновок, що земства як орган самоуправління приділяли важливу увагу освітній галузі, вони проводили боротьбу із неписьменністю населення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Анохіна Л.С. З історії освіти у м. Вінниця (II пол. XIX – поч. XX ст.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://museum.vn.ua>
2. Вишневецький О.І. Повернення гімназії / О.І.Вишневецький // Рідна школа. – 1992. – №2.
3. Вороліс М.Г. Освітній та культурний розвиток на Поділлі у другій половині XIX – на початку XX століття.
4. Гуз А. Боротьба земських установ України за впровадження у початкові навчальні заклади української мови у другій половині XIX - початку XX ст. / А. Гуз // Університет: Науковий історико-філософський журнал. - 2011. - №5.
5. Кошолоп О.Ф. Розвиток польської освіти на території Поділля в XIX – на початку XX століття // Культура і виховання. – 2011. – №2.
6. Кошолоп О.Ф. Стан церковної початкової освіти в Подільській губернії в другій половині XIX – на початку XX століття // 36-к наук. пр. Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – №4.

Пилипенко Тетяна, Голюк Марія

СОЦІАЛЬНА СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО ЗЕМСТВА

У XIX – на початку XX ст. термін «соціальна робота» у Російській імперії не вживався, натомість в офіційній документації та публіцистиці використовували визначення «громадська опіка» (рос. «общественное призрение»). До задач земства у цій сфері положення 1864 р. відносило а) встановлення, утримання і управління богоугодних і громадських закладів, як от: сирітських і виховних будинків, лікарень і будинків для догляду психічно хворих, богаділень і робітних домів, для прогонування незаможних роботою, б) завідування подібними закладами, приватними особами і громадами заснованими, якщо останні можуть бути передані нагляду установ громадської опіки.

Дана тема аналізується у працях Горбачева Н, Корнаухова Н, Коробейников В, Моїсєєва Т, Старушенко О.

Метою даної роботи є проаналізувати роботу земств у соціальній сфері. Скільки витрачалось коштів на соціальну діяльність земств на території Подільської губернії.

Особливо виділялась «обов'язкова повинність» земських органів щодо опіки сімейств чинів запасу і ратників державного ополчення, мобілізованих на службу у воєнний час. Земці зобов'язувались за таких умов видавати щомісячно кожному члену сім'ї мобілізованого